

8. Васильев К. В. "Хун фань" ("Всеобъемлющий образец") об идеальном правителе и его месте в мире / К. В. Васильев . – М., 1975. – Ч. 1. – С. 5–14.

9. Воробей О. С. Творчість Лао Ше та китайська розмовна драма першої половини XX ст. : дис. канд. філол. наук. 10.01.04. – К., 2013.

10. Золотая серия китайской литературы "Китайская классическая драма". – СПб., 2003.

Стаття надійшла до редколегії 11.04.16

А. Акимова, асп.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ТРАДИЦИОННАЯ ЮАНСЬКАЯ ДРАМА И РАЗГОВОРНАЯ ДРАМА XX ВЕКА: ИЗМЕНЕНИЕ ЖАНРОВИХ ОСОБЕННОСТЕЙ

Освещены жанровые особенности в классической и разговорной драме на базе теорий драм в Европе, а также освещены новаторство драматургов в изображении чувств и эмоций влюбленных героев.

Ключевые слова: юанська драма, разговорная драма, любовь, чувства, долг.

A. Akimova, Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRADITIONAL YUAN DRAMA OF THE 20TH CENTURY: CHANGES OF GENRE CHARACTERISTICS

The article highlights the genre characteristics in classical and spokendrama based on the drama theories in Europe, as well as the innovation of playwrights in the depiction of feelings and emotions of enamored characters.

Keywords: Yuandrama, spoken drama, love, feelings, duty.

УДК 821.161.2.091 Франко І.

Г. А. Александрова, д-р філол. наук, старш. наук. співроб.

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ МЕТОД В ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА ФРАНКА: МАСШТАБИ, ПРАВОМІРНІСТЬ, ОБМЕЖЕННЯ

На прикладі наукових праць Івана Франка розглядаються його теоретичні міркування про розвиток порівняльного методу в українському літературознавстві кінця XIX – початку XX ст. і широкі перспективи порі-

вняльних студій для об'єктивної оцінки літературних явищ. Зазначається, що спостереження над порівняльними дослідженнями різних учених давало йому можливість показати відчутні переваги порівняльного методу та подолати у його застосуванні, акцентувати на використанні різних підходів залежно від матеріалу дослідження.

Ключові слова: *метод, напрям, порівняльні студії, школи в літературознавстві, вплив, запозичення, історія літератури.*

Франко, як відомо, називав свій метод історико-психологічним, але, на наш погляд, мав рацію Д. Багалій, вважаючи основним методом літературознавчих студій вченого порівняльний, який він застосовував, "ідучи слідом за великими поведірками Веселовським і Потебнею, й тим шляхом, яким ішли його сучасники М. Драгоманов, М. Сумцов і акад. В. Перетц" [2, с. 25]. Порівняльні студії Франка, наголошував П. Волинський, "дають багато цінного... як своїми фактичними здобутками, так і методом дослідження" [5, с. 79]. Учений завжди виявляв "глибоке розуміння порівняльної теорії", – зауважував Ф. Колесса [10, с. 310]. Про те, що Франко тримавсь "взагалі порівняльної методи, старанно вирізнявав національні питомі елементи, стежив за їх розвитком і своїми та чужими нашаруваннями", писав В. Петров [13, с. 186] та ін.

Досвід І. Франка-компаративіста, якого поряд із М. Драгомановим вважають фундатором українського порівняльного літературознавства, його центральною постаттю в Україні XIX ст. значною мірою вже зібрано і осмислено (праці В. Будного, Г. Вервеса, В. Петрова, Ф. Колесси, А. Войтюка, М. Гольберга, П. Волинського, Я. Гарасима, М. Гнатюка, В. Давидюка, І. Денисюка, О. Дея, Л. Грицик, М. Дмитренка, О. Луцишин, В. Микитася, І. Папуші, Т. Рудої, Р. Кирчіва, С. Пилипчука та ін.), тому звернення до цієї проблематики може видатися нині вже й не вельми актуальним. Однак ще немає дослідження про теоретичні аспекти звернення Івана Франка до порівняльно-історичного методу, який не даремно називають "керманічем науки XIX ст." [11, с. 96]. Цей метод не претендував на універсальність, але його роль у розвитку науки про літературу була досить відчутна. Порівняльний підхід, власне, притаманний для

будь-якої наукової діяльності, бо є основою найелементарніших систематизацій і класифікацій. Тому дехто з дослідників співвідносить його за віком з наукою взагалі. Але саме в XIX ст. порівняльний метод став не тільки загальноновизнаним, а й програмовим у різних наукових дисциплінах. Виникають порівняльна філософія, порівняльна юриспруденція, порівняльно-історичне мовознавство та ін. Метод давав можливість розв'язати багато літературознавчих проблем: з'ясувати впливи, зв'язки літературних текстів, їхніх творців та – ширше – національних літератур. Відомо, що порівняльний метод з другої половини XIX ст. використовували представники різних літературознавчих шкіл: міфологи пояснювали схожість різних творів походженням їх від спільного джерела. Прихильники теорії запозичень доводили, що схожість свідчила про вплив одних творів на інші. Прибічники теорії самозародження чи антропологічної, здійснюючи порівняння, стверджували, що схожими можуть бути незалежні літературні явища: це зумовлювалося однаковими умовами побуту та психології.

Дослідники наголошують на тому, що всю наукову діяльність І. Франка супроводжувало прагнення постійно урізноманітнювати методику дослідження. В історико-літературному аналізі він не абсолютизував якогось одного методу, але особливе місце відводив порівняльному, вважаючи, що певні літературні явища за його допомогою можна досягнути "глибше та ґрунтовніше, ніж за допомогою будь-якого іншого методу" [38, с. 318]. Тому **новизною** нашої статті є намагання охопити матеріал Франкових студій, який стосується його наукової рецепції порівняльного методу, його теоретичних аспектів, усвідомлення перспективності компаративних студій для літературознавства суголосності його міркувань з представниками європейської науки.

Франко не приховував своїх методологічних орієнтирів: "...щодо речі і щодо методу досліду, – зазначав він у праці "Відповідь критикові "Перебенді"", – завдячую... Драгоманову, Дашкевичу і другим" [17, с. 308]. Вказівки на джерела компаративістичних поглядів І. Франка, про вплив на нього сучасної йому літературознавчої думки знаходимо і в його автобіографії. 1893 р. він

писав: "Під впливом професора Драгоманова я зайнявся новітнім порівняльним літературознавством і фольклором, з запалом читав твори Бенфея, Лібрехта і особливо Веселовського, Драгоманова та інших, що прокладали нові шляхи" [14, с. 82]. В Україні, стверджував він, М. Драгоманов показав, як слід студіювати літературні явища: застосовуючи метод "культурно-історичного дослідження і порівняння" [30, с. 334]. М. Драгоманов у листі до Франка від 26 вересня 1884 року дорікав йому за незнання джерел, насамперед українських, і запропонував розлогіий список авторитетних студій європейських науковців: Теодора Бенфея, Фелікса Лібрехта, Джона Данлопа, Гастона Парі, Якоба та Вільгельма Грімів. У листі від 20 червня 1887 року наголошував "...треба розібрати не тільки методу Грімма – М. Міллера, а ще й Ланга... котрий добре перечепив по ногам обидві школи" [12, с. 254–255]. А в листі від 17 лютого 1892 року М. Драгоманов зазначав: "ідеал порівняльної науки – показати не тільки спільне, а й осібне" [12, с. 400]. Саме Франко продовжив започатковану М. Драгомановим працю над тим, щоб "ввести мандруючий в устах нашого народу словесний матеріал у круг європейського порівняного дослідження..." [9, с. 101].

Імпонували Франкові і погляди професора університету Святого Володимира М. Дашкевича, який зазначав, що "метод порівняльних досліджень дає можливість... підійти до відкриття загальних законів, до розуміння суті літературних явищ" [8, с. 741]. Реалізуючи ідею поступового розвитку літератур, М. Дашкевич вважав, що "не цілком раціонально розглядати їх суть "етнографічно", за національною приналежністю. "Дуже на місці було б, – зазначав учений, – студіювати поруч твори різних літератур. Тоді порівняльний метод... знайшов би широке прикладання і з'ясував би багато цікавих фактів у ділянці історії літератур. Суто національні риси в розвитку останніх не стиралися б... а краще визначалися" [8, с. 742].

Порівняльне літературознавство в Україні кінця XIX ст. Франко характеризував то як напрям, то як школу(зауважимо, що і в сучасній літературознавчій науці немає єдиного погляду на терміни "течія", "напрямок", "школа"; це своєрідні штампи, якими часто послуговуються хаотично, іноді вкладаючи в них різні характеристики, ча-

сом користуючись як синонімами). Вже у першій своїй серйозній компаративній студії "Старинна романо-германська новела в устах руського народу" він стверджував, що порівняльна етнологія показує практично у всіх казках народів Європи не оригінальні твори, а лише переробки давнішого, або "зайшлого" матеріалу. Але потрібно продовжувати їх порівняння, оскільки важливими є "спосіб і міра" їх переробки, оскільки це дає цінні вказівки для пізнання характеру, світогляду і психології народів.

Розглядаючи тенденції методологічних пошуків європейської філології, Франко стверджував, що у другій половині XIX ст. "виробилася нова школа, т. зв. порівнююча, що дала блискучі здобутки, особливо на полі дослідів усної словесності..." [33, с. 9]. Про перспективність порівняльних студій і їх перевагу порівняно з попередніми міфологічними та антропологічними дослідженнями Франко писав: "Всяким... фантазіям зробила кінець новіша школа вчених, що взялася студіювати в зв'язку етнографію, історію літератури та штуку порівняльною метою" [31, с. 298]. При цьому у багатьох своїх студіях він виразно заявляв, що "порівняне історико-літературне трактування предмета являється... *conditiosinequanon*" [35, с. 371]. І. Франко передбачав використання різноманітних методик у певних межах, кожної у своїй компетенції чи за умов взаєморегулювання їх, не абсолютизуючи жодної. Різноманітні методи в науці, наголошував Франко, "є не лише можливими, а й необхідними; слід лише мати на увазі, щоби методи, природні і корисні в одному випадку, не вживати в іншому, де необхідною є відмінна методика" [20, с. 473]. Не відкидав він і поглядів міфологів, акцентуючи, що за допомогою порівняльного методу можна глибше і ґрунтовніше "осягнути дух первісних народних уявлень і вірувань" [38, с. 318], відзначав, що школа Гримальді мала свого часу великий вплив на багатьох учених, але згодом її пояснення видалися шаблонними і монотонними, а основне – усі її операції відбувалися на ґрунті, непідступному дослідів й контролю. За спостереженнями А. Войтюка, Франкова критика на адресу антропологічної та міфологічної шкіл була значно гострішою, ніж культурно-історичної і порівняльної, методами яких він найчастіше

користувався [4, с. 169]. Найбільшими недоліками досліджень міфологів і антропологістів Франко вважав те, що жодного позитивного результату, який можна науково перевірити, вони не досягали, бо "...розпливаються в тумані припущень або банальних узагальнень" [19, с. 281]. Зокрема, антропологічна школа, зводить всю різноманітність явищ "до спільного іменника – однакової людської природи – замість вияснити нам ту різноманітність явищ, замазує їх, потопляє в однім смереку загальних фраз" [18, с. 417]. Але, незважаючи на недоліки, Франко визнавав великий внесок антропологічної школи (головним репрезентантом її Франко вважав А. Ланга) та її представників (Моргана, Тейлора, Спенсера, Леббока) в науку, він був "...тільки проти апріорного і догматичного прикладання її методу до явищ, котрі вимагають іншого трактування" [18, с. 420]. Водночас Франко захищав представників школи запозичень: Бенфесєва школа, наголошував він, не зводила всі народні оповідання до Індії та буддизму; вона відрізняла твори "саморідні" від мандрівних, хоча й радила бути дуже обережними, визнаючи їхню самостійність. Прихильники теорії запозичень, вказував дослідник, пропонували студіювати фольклорні твори "в безпосередньому зв'язку з іншими аналогічними творами за допомогою порівняльно-літературного методу" [24, с. 263].

Епохальною для російської науки Франко називав зокрема, монографію О. Пипіна "Очерк литературной истории старинных повестей и сказок русских" (1857), де подана історія цього жанру, – від запозичень із візантійських і південнослов'янських джерел до повістей, утворених під західним впливом і перших спроб оригінальної побутової повісті XVII ст. Важливо було те, відзначав Франко, що праця подавала програму студій "у новім, порівняльно-літературнім напрямі" [27, с. 150]. Знаменними для науки, наголошує Франко, стали і праці О. Веселовського, що "обхопили широкий круг історико-літературних тем і внесли в їх оброблення порівняльний метод, тверезу критику і величезне багатство матеріалу" [27, с. 170]. Нагадаємо: О. Веселовський писав, що його метод "зовсім не новий і не пропонує ніякого особливого принципу дослідження: він є... таким само історичним методом, тільки

прискореним, повтореним у паралельних рядах для досягнення якомога повнішого узагальнення" [3, с. 37] Франко відзначав як позитивне у студіях ученого те, що той "твердіше поставив питання на історичнім і порівняльно-літературнім ґрунті" [31, с. 299]. Але останні праці О. Веселовського, у яких дослідник захопився теорією "християнської міфології", утвореної з поєднання християнських легенд з міфологічними уявленнями романських, германських, слов'янських та почасти фінно-руських народів, Франко критикував, оскільки учений "забував у тих дослідах добрі давні прикмети його власної та й загалом порівняної методи не надуживати аналогій і не ігнорувати досліду локальних традицій легенд" [23, с. 218].

Про переваги "величезного порівнюючого матеріалу" [26, с. 189], уміння групувати його, робити широкі узагальнення, говорив І. Франко, аналізуючи праці О. Потебні. Недоліками його праць називав безпідставні зближення, ігнорування історичних та географічних відмінностей, – це спричиняє брак наукового синтезу й позитивних висновків. Підтримував він наукову позицію М. Тихонравова, який, за словами І. Франка, намагався "народний руський зміст внести в величезну цілість європейської і східної традиції, і тут виявити нові, вельми інтересні зв'язки міжнародного свояцтва і запозичування" [36, с. 286].

Франко у своїх працях тричі цитує визначення німецького літературознавця Еріха Шмідта, що синтезувало культурно-історичну і порівняльно-історичну концепції: "Історія літератури повинна бути частиною історії духовного життя народу з порівнюючими виглядами на інші літератури народні" [37, с. 74]. Це для Франка архіважливо, бо для нього однаково цінність й однаковий інтерес мали, на перший погляд, протилежні процеси в світовій творчості – інтернаціоналізація ("зведення до спільного іменника всієї справжньої літературної творчості") [21, с. 33] і націоналізація кожного письменства ("питомий національний характер... оригінальні прикмети") [21, с. 33]. Тому історик літератури, керуючись історично-порівняльним методом, повинен докладно дослідити комбінацію перехрещених, своїх і чужих впливів, однаково студіюватиме різні прояви одної живої ду-

ховної сили народу, котра "завсігди рівночасно чує потребу освіжуватися інгаляцією впливів посторонніх і zarazом ставити опір тим постороннім впливам" [32, с. 39].

І. Франко пропонував вивчати взаємозв'язки свого та чужого, враховуючи обов'язково трансформацію запозиченого на національному ґрунті. Учений прагнув розкрити роль української культури як посередника між сходом і заходом, між півднем і північчю. Студіювати ці здобутки духовного, на його думку, потрібно "без ніяких передвзятих національних симпатій чи антипатій, порівнюючим інтернаціональним методом" [32, с. 38].

Цей метод надавав ученому великі можливості для вивчення способів поширення у світі літературних напрямів, чи "мод", як називав їх Франко. Розвиваючи тему еволюції літературних напрямів, він зауважує, що історик письменства, аналізуючи кожен течію, повинен відрізнити своє ріднонаціональне від загальнолюдського: національний зміст у міжнародній формі і національну форму, "в яку відлито міжнародний зміст" [22, с. 10]. І. Франко послідовно обґрунтовував у своїх працях переваги порівняльного методу дослідження, називаючи його єдино можливим і раціональним для об'єктивного наукового аналізу: "Лиш на його основі можна побачити наглядно, як духове життя народів впливає взаємно на себе, як повстають, ширяться від одного народу до другого і гинуть різні літературні течії, які викликають при однакових обставинах у неоднакових народів однакові літературні прояви і т. і. На підставі порівняльного методу переконаємося, що загальні літературні прояви не поминають і нашого народу і літератури, доказом чого можуть послужити: романтизм, натуралізм, декадентизм і т. д." [39, с. 235].

В історико-порівняльних студіях І. Франка цікавила насамперед самобуття неповторність досліджуваного явища, співвідношення, поєднання в ньому національного і загальнолюдського. Завдання дослідника – вивчити діалектику цих двох сторін національної літератури, встановити їх співвідношення, взаємозв'язки і взаємовпливи. Тому історик літератури "мусить відрізнити в ній національне від інтернаціонального, мусить показати, як вона засвоює собі чужий матеріал і чужі форми і що вносить

свого в загальну скарбівню літературних тем і форм; мусить показати, чим були для неї літератури сусідніх народів і чим вона була для них" [22, с. 17]. Саме на основі застосування порівняльно-історичного методу з'явилася концепція національної літератури І. Франка як "органічного виплоду", сполучення свого, оригінального і своєрідного з "привозним, чужим, перейнятим із довговікових міжнародних зносин" [19, с. 10]. Підхід до національної літератури як до цілком оригінального витвору певної нації або ж нехтування впливами він вважав хибною рисою дослідників.

Водночас варто наголосити на тому, що говорячи про перспективні можливості порівняльного методу, Франко водночас застерігав від зловживань ним, радив дотримуватися міри в порівняннях, межі, "поза яку не сміємо переступати, коли не хочемо договоритися до абсурдів" [39, с. 235]. Він критикував, зокрема, "розсікання" твору на найдрібніші мотиви та порівняння різнорідних і розрізнених щодо часу й місця творів, як це робив орієнталіст Г. Потанін: у такому разі зникає основа наукового розрізнення, "одержуємо такі атоми, що всюди бувають однаково, все можна порівнювати з усім" [16, с. 396].

Хоча сам метод студіювання епічних творів за допомогою виокремлення і розрізненого студіювання окремих мотивів І. Франко вважав доцільним, але наголошував: важливо знати міру, до якої слід ділити мотиви. Тільки розглядаючи мотив як вихідний пункт, як "заокруглений комплекс фактів... незвичайних і характеристичних" [16, с. 396], "учений без шкоди для наукової ясності може піддати його порівняним студіям з іншими подібними" [16, с. 397]. "Методологічним блудом" [16, с. 396] назвав він працю В. Клінгера, характеризуючи її як мішанину джерел і неухагу до первісного, самостійного розвитку їх. І. Франко зауважував, що "занедбання методологічних вимог у подібних студіях мститься на самих дослідниках, бо доводить до того, що їх досліди тратять з очей конкретну мету і науковий характер і замість дійти до якоїсь мети, губляться, так сказати, в піску" [16, с. 397]. "Пускаючись на поле порівняльного досліджу" [16, с. 397], наголошував Франко, вчений має глибоко опанувати

відповідну літературу: без ознайомлення з теоріями Я. Грімма, Т. Бенфея, Ж. Бедьє, А. Ланга "на порівняльно-історичнім возику далеко не зайдеш" [16, с. 402].

Форми і засоби порівняльного аналізу, його фактологічний аспект не мають виходити за межі наукової доцільності. Неорганічні, штучні зіставлення не розкривають внутрішню суть оригіналу, а навпаки, затуманюють, неправомірно ускладнюють його сприйняття. Учений часто застерігав від надуживань паралелями, зауважував, що порівняння повинні мати певну межу і розумну міру. Не обов'язково творчість вітчизняного письменника, яка має спільні риси із зарубіжними, постала через інонаціональний вплив: у творчості різних письменників певні явища могли виникнути і незалежно одне від одного.

Тому так різко критикував Франко студії О. Колесси, Ю. Яворського, М. Дикарева, які нанизували аналогії без достатніх підстав. Франко писав, що строго науковий метод вимагає розрізняти зовні подібні явища, але "сплоджені різними місцевостями, різним часом, різними культурними кругами" [29, с. 462]. Порівняння має бути не механічне і шаблонне, нагадував І. Франко, критикуючи студії К. Студинського, який здійснював порівняння поеми "Наталя" М. Макаровського і її взірця "Германом і Доротеею" Гете: "в роді того: стріча молодих у Гете описана так, а у Макаровського так, схід сонця там так, а тут так і т. д.") [25, с. 18], яке не доводить автора ні до чого. Невдалим було і порівняння поеми українського автора з поемою К. Бродзінського "Веслав", бо дослідник навіть не порушив питання, чи знав М. Макаровський цей твір. Працю міфолога Ю. Яворського, який не зміг "ясно відділити питомих елементів від напливових і зрозуміти значення одних і других та їх взаємні відносини" [41, с. 125], Франко теж характеризував як "блуд методологічний", якого не можна виправдати прагненням студіювати тему в порівняльному плані, бо спочатку треба вияснити суцільний образ даного явища на певному національному ґрунті, а тільки потім порівняльне студіювання може довести до певних наслідків. Критикував він і "карколомні зближення й дикі етимології" [40, с. 110] М. Дикарева, що "побільшив собою

число тих, що зломили ногу в порівняльній міфології" [40, с. 109]. – такі студії не мали наукового характеру і могли лише скомпроментувати порівняльний метод. Цей учень Потебні і Веселовського перейняв від них найнебезпечнішу річ – зловживання уподібненнями і отождненнями, що призвело до занедбання елементарних вимог наукового методу. Марною роботою Франко вважав "всілякі тенденційні паювання тих творів і виказування впливів, яких нема і не було" [39, с. 247]. У таких випадках винний не порівняльний метод, а тенденційність у ньому і його надуживання.

У І. Франка теж були певні крайнощі у працях історико-порівняльного характеру. Зокрема, класифікуючи фольклорну прозу, він визнає, що "казки майже всі замандрували до нас із далекої чужини, з Азії та Єгипту", легенди "всі...без виемка виплоди не нашого національного ґрунту", новели – "в переважній частині міжнародне добро", в міфічних оповіданнях "для питомої, праслов'янської чи праруської християнської міфології найдеться дуже небагато матеріалу", "байки звірячі, притчі і апологи... твори також переважно чужого, книжного походження" [28, с. 14–16]. До таких досліджень, які оголосили майже весь наш фольклор "одним великим запозиченням"[6, с. 318], з іронією поставився М. Грушевський. Це, справді, було перебільшенням – запозичуватися могли окремі мотиви, як зазначав О. Веселовський, але не запозичення комплексу мотивів малої мови.

У передмові до праці "Святий Климент у Корсуні" Франко писав: "А ще якби вона (стаття – Г. А.) могла захопити хоч дехто з наших молодих адептів науки піти за мною на те поле порівняльних студій, де ми найлегше і найкраще можемо задокументувати свою національну і духовну рівноправність з іншими народами, додаючи з нашої національної (усної і писемної) традиції цінні причинки до розв'язки наукових питань, що збуджують інтернаціональну цікавість учених, то моя ціль була б осягнена" [34, с. 8].

Франко, за словами М. Грушевського, "одинок репрезентує таку плідну і важну, і так неминучо потрібну для пізнання кожного письменства порівняну методу" [7, с. 174]. Тому він бажає,

щоб учений не був самотнім у своїх студіях, щоб з'являлося більше дослідників, які б могли "виходити за межі нашої власної традиції, на широке поле вселюдського обміну ідей і образів" [7, с. 174], таких, які б, як того прагнув І. Франко, "ставили свої дослідження на широкій підставі порівняної літератури та культурної історії" [15, с. 388]. На наш погляд, М. Грушевський досить скромно оцінював здобутки українського порівняльного літературознавства, бо на "порівняльному полі" на початку ХХ ст. працювали немало вчених (М. Дашкевич, О. Потебня, М. Сумцов, І. Стешенко, В. Перетц, А. Кримський, П. Житецький, В. Щурат, О. Колесса та ін.) (докладніше див. [1]), зрештою, і сам М. Грушевський. Внутрішній спадкоємний зв'язок між працями Франка і спадщиною цих учених ще належить осмислити.

Отже, літературознавча практика І. Франка зафіксувала його постійне звернення до проблем компаративістики, теоретичне осмислення доктрини цього напрямку та впровадження здобутків порівняльного літературознавства у власну дослідницьку лабораторію. Він наголошував на перспективності порівняльних студій, вказував на їх перевагу порівняно з попередніми теоріями – міфологічною та антропологічною. Водночас Франко застерігав і від зловживань порівняльним методом, закликав дослідників не брати до уваги випадкових збігів. Визначальним критерієм у застосуванні методу студіювання має бути сам матеріал, специфіку якого, його внутрішню природу має повсякчас тримати в полі зору дослідник та бути дуже обережним у висновках, щоб визначити, чи є певний твір оригінальним чи "позиченим і переробленим", "одомашненим", адже велику роль відіграє "обмін, перенесення" фольклорних і літературних явищ. Франко завжди цікавило питання про "міру перероблювання". Перспективною була думка про те, що набуває в результаті контактів підпорядковується законам нової художньої цілісності.

Всебічно вивчити явище без порівняльного методу неможливо, адже розвиток літератури, за Франком, відбувається "в ширину і в глибину": поряд із вживленням, імплантацією чужорідних елементів використовується внутрішній потенціал вітчизняної традиції. Франко на українському матеріалі успішно застосовував і модифікував

т. зв. теорію "зустрічних течій" О. Веселовського, згідно з якою запозичення передбачає схожий напрям у розвитку середовища-реципієнта і зумовлює засвоєння "чужого" матеріалу.

Отже, спадщина Франка містить елементи методологічних розмірковувань про порівняльний метод як спосіб дослідження літературних явищ, його масштаб, правомірність і обмеження. Цей метод був важливий для Франкової наукової концепції літератури як в історико-генетичному розумінні – єдності і безперервності української літературної традиції, так і в типологічному плані – осмислення своєрідності української літератури, її оригінальності і зв'язку з світовим літературним процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Александрова Г.А.* Помеж'я (Українське порівняльне літературознавство кінця XIX – першої третини XX століття) : Монографія / Галина Александрова – К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – 415 с.

2. *Багалій Д.* Іван Франко як науковий діяч / Дмитро Багалій // Україна. – 1928. – Ч. 6. – С. 21–42.

3. *Веселовский А.Н.* Историческая поэтика / А.Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 404 с.

4. *Войтюк А.Ю.* Літературознавчі концепції Івана Франка / А.Ю. Войтюк. – Львів: Вища школа, 1981. – 183 с.

5. *Волинський П.К.* Методи літературознавчого дослідження в працях І. Франка / Петро Волинський // Радянське літературознавство. – 1966. – № 5. – С. 66–87.

6. *Грушевський М.С.* Історія української літератури: в 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський. – К. : Либідь, 1993–1996. – Т. I / [упоряд. В.В. Яременко; авт. передм. П.П. Кононенко; приміт. Л.Ф. Дунаєвської]. – 1993. – 392 с. (Літературні пам'ятки України).

7. *Грушевський М.* Святий Климент у Корсуні, причиною до історії старохристиянської легенди, написав Іван Франко // Літературно-науковий вісник. – 1906. – Т. XXXV. – Кн. VII. – С. 174–175.

8. *Дашкевич Н.П.* Постепенное развитие науки истории литератур и современные ее задачи / Н.П. Дашкевич // Унив. изв. – 1887. – № 10. – С. 723–747.

9. *Драгоманов М.* Замітки про систематичне видання творів української народної словесности / М. Драгоманов // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство: в 4 т. – Львів, 1899. – Т. I. – С. 95–102.

10. *Комарова Л.Г.* Социокультурный контекст возникновения сравнительно-исторического метода / Л.Г. Комарова, Л.С. Сычева // Методологические проблемы науки. – Новосибирск, 1986. – С. 95–105.

11. *Колесса Ф.* Історія української етнографії. – К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України. 2005. – 368 с.

12. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. – Львів, ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 564 с.
13. *Петров В.* Методологічно-світоглядіві напрями в українській етнографії XIX–XX ст. / В. Петров // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1994. – Т. 1. – С. 184–187.
14. *Франко І.* Curriculum vitae / Іван Франко // Збір. творів : у 50 т. – К. : Наук. думка, 1976–1986. – Т. 29. – 1981 (далі цитуємо за цим виданням, вказуючи том, рік і сторінки). – С. 77–82.
15. *Франко І.* В.М. Истрин. К вопросу о гадательных псалтырях. По поводу книги М. Сперанского "Гадания по псалтыри", СПб., 1899 (Летопись Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете, IX, стор. 153–202) / Іван Франко // Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Т. 54. К., 2010. – С. 387–394.
16. *Франко І.* В.П. Клингер. Сказочные мотивы в истории Геродота (Университетские известия київські, 1902, XI, ст. 1–109) / Іван Франко // Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах // Т. 54. – К., 2010. – С. 395–402.
17. *Франко І.* Відповідь критикові "Перебенді" / Іван Франко // Т. 27. – 1980. – С. 308–311.
18. *Франко І.* Двіш коли в фольклористиці (По поводу сьомого тому "Wisly") / Іван Франко // Т. 29. – 1981. – С. 416–424.
19. *Франко І.* Етнологія та історія літератури / Іван Франко // Т. 29. – 1981. – С. 273–282.
20. *Франко І.* З народознавчого товариства / Іван Франко // Т. 53. – К., 2008. – С. 472–473.
21. *Франко І.* Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах / Іван Франко // Т. 31. – 1981. – С. 33–44.
22. *Франко І.* Історія української літератури. Ч. 1. Від початків українського письменства до Івана Котляревського / Іван Франко // Т. 40. – 1983. – С. 7–430.
23. *Франко І.* К объяснению одной колядки / Іван Франко // Т. 28. – 1980. – С. 218.
24. *Франко І.* Найновіші напрями в народознавстві / Іван Франко // Т. 45. – 1985. – 254–267.
25. *Франко І.* Нове видання поем М. Макаровського / Іван Франко // Т. 32. – 1981. – С. 18–20.
26. *Франко І.* Нові праці про Україну. А. А. Потебня. "Объяснение малорусских и сродных народных песен", т. II ; Н.П. Дашкевич. "Отзыв о сочинении г. Петрова "Очерки истории украинской литературы XIX стол. " і др. / Іван Франко // Т. 27. – 1980. – С. 187–195.
27. *Франко І.* Передмова (до видання "Апокрифи і легенди з українських рукописів. Том II. Апокрифи новозавітні. А. Апокрифічнієвангелія". Львів, 1899 / Іван Франко // Т. 38. – 1983. – С. 80–166.
28. *Франко І.* Передмова до збірки "Галицькі народні казки" / Іван Франко // Народна проза у записях Івана Франка / зібрав та впорядкував Василь Сокіл. – Львів, 2006. – 112 с.

29. Франко І. Передмова [до книжки "Посмертні писання Митрофана Дикарева з поля фольклору й міфології. Львів, 1903] / Іван Франко // Т. 34. – 1983. – С. 459–466.
30. Франко І. Писання І.П. Котляревського в Галичині / Іван Франко // Т. 31. – 1981. – С. 321–334.
31. Франко І. Пісня про правду і неправду / Іван Франко // Т. 43. – 1986. – С. 280–352.
32. Франко І. План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви] (к. 1894–1895) / Іван Франко // Т. 41. – 1984. – С. 24–73.
33. Франко І. Поступ славістики у Віденському університеті / Іван Франко // Т. 31. – К., 1981. – С. 7–10.
34. Франко І. Святий Климент у Корсуні / Іван Франко // Т. 34. – 1981. – С. 7–347.
35. Франко І. Студії на полікарпаторуського письменства XVII–XVIII вв. / Іван Франко // Т. 32. – 1981. – С. 371–426.
36. Франко І. Сучасні діячі слов'янської науки. Микола Савич Тихонравов. До портрета / Іван Франко // Житє і слово. – 1894. – Рік І. Книга 2. – С. 285–288.
37. Франко І. "Тополя" Т. Шевченка / Іван Франко // Т. 28. – 1980. – С. 73–88.
38. Франко І. "Угорська казка" Вацлава Потоцького і "Псякрєв" / Іван Франко // Т. 28. – 1980. – С. 305–318.
39. Франко І. Шевченко і критики / Іван Франко // Т. 35. – 1982. – С. 234–247.
40. Франко І. Юбилейный сборник в честь Всеволода Федоровича Миллера, изданный его учениками и почитателями под редакцией Н. А. Янчука / Іван Франко // Т. 33. – К., 1982. – С. 107–113.
41. Франко І. Юльян Яворский. Громовые стрелки. Очерки из истории южно-русского фольклора / Іван Франко // Т. 31. – 1981. – С. 123–26.

Стаття надійшла до редколегії 07.04.16

Г. А. Александрова, д-р філол. наук, ст. науч. сотр.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ МЕТОД В ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНОЙ КОНЦЕПЦИИ ИВАНА ФРАНКО: МАСШТАБЫ, ПРАВОМЕРНОСТЬ, ОГРАНИЧЕНИЯ

На прикладі наукових творів Івана Франко розглядаються його теоретичні роздуми про розвиток порівняльного методу в українському літературознавстві кінця XIX – початку XX ст. та широкі перспективи порівняльних досліджень для об'єктивної оцінки літературних явищ. Зазначається, що спостереження над порівняльними дослідженнями різних учених давало йому можливість показати очевидні переваги порівняльного методу та недоліки в його використанні, акцентувати на використанні різних методів і підходів в залежності від матеріалу дослідження.

Ключові слова: метод, напрям, порівняльні дослідження, школи в літературознавстві, вплив, заимствование, історія літератури.

G. Alexandrova, Doctor of Philology, Senior Researcher
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE COMPARATIVE METHOD IN THE HISTORICAL AND LITERARY CONCEPTION OF IVAN FRANKO: SCOPE, JUSTIFICATION, RESTRICTIONS

The article examines the theoretical considerations of Ivan Franko about the development of the comparative method in Ukrainian literary criticism in the late 19th to early 20th century and broad prospects of comparative studies for an objective assessment of literary phenomena, based on Franko's scholarly papers. It is noted that observations on comparative studies of various scholars gave him the opportunity to show tangible benefits of the comparative method and shortcomings in its application, as well as to focus on the use of different approaches depending on the material of the study.

Keywords: method, direction, comparative studies, schools of literary criticism, influence, borrowing, history of literature.

УДК 821.161.2.09 Леся Українка

М. О. Александрова, студ.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОЕМА ЛЕСІ УКРАЇНКИ "РУСАЛКА" І ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ

З'ясовується внутрішня співвіднесеність сюжету й образів поеми Лесі Українки "Русалка" з українською романтичною традицією XIX ст. Розглядаються твори Є. Гребінки, І. Вагилевича, Л. Боровиковського, М. Костомарова, П. Куліша, М. Маркевича, Т. Шевченка, М. Старицького й ін. Наголошується, що поема Лесі Українки суголосна з багатьма творами, в основі яких – фольклорно-міфологічні джерела, у ній наявні яскраві романтичні традиції на рівні сюжету, характеротворення, поетики, є романтичне сприйняття та зображення людського буття.

Ключові слова: романтизм, фольклор, балада, русалка, традиція, тема, мотив, образ.

Постановка проблеми. Перша поема Лесі Українки "Русалка" була написана у 1885 році і надрукована в альманасі "Перший вінок" (Львів, 1887 р.). Олена Пчілка у листі до І. Франка з приводу цього твору писала: "Добре було б, якби до поеми Лесі